

اندیشنامه جامعه اسلامی (۳)

طوبی

چالش‌ها و راهکارهای ترویج حجاب و عفاف در جامعه

خان خانقا بزمه‌الکرام کتبخانه صدریه
www.BORHAN.ir

عنوان و نام پدیدآور : طوبی : چالشها و راهکارهای ترویج حجاب و عفاف در جامعه / نویسنده اندیشکده برهان.
 مشخصات نشر : تهران: دیدمان، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری : ۱۱۸ ص.: جدول، نمودار؛ ۱۴/۵+۲۱/۵ س.م.
 فروست : اندیشنامه جامعه اسلامی؛ ۱.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۰۸-۳۳-۸
 وضعیت فهرست‌نویسی : فایا
 عنوان دیگر : چالشها و راهکارهای ترویج حجاب و عفاف در جامعه.
 موضوع : حجاب
 موضوع : (Hijab Islamic clothing)
 موضوع : حجاب -- جنبه‌های جامعه‌شناختی
 موضوع : (Hijab Islamic clothing) -- Sociological aspects
 موضوع : حجاب -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
 موضوع : (Hijab Islamic clothing) -- Religious aspects -- Islam
 موضوع : حجاب -- ایران
 موضوع : (Hijab Islamic clothing) -- Iran
 شناسه افزوده : اندیشکده برهان
 رده بندی کنگره : ۹۱۳۹۵ ط ۹ / ۱۷ / BP۲۳۰
 رده بندی دیویی : ۲۹۷ / ۶۳۶
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۵۶۹۲۷۴

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ
 www.BORHAN.ir

انتشارات دیدمان

عنوان: طوبی
 نویسنده: اندیشکده برهان
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۰۸-۳۳-۸
 نشر: دیدمان
 تاریخ انتشار: ۱۳۹۵
 نوبت چاپ: اول
 شمارگان: ۱۰۰۰
 قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

www.DidemanBook.ir
 www.BORHAN.ir
 info@borhan.ir

تهران، چهارراه شهید لویسانی، خیابان بوستان،
 کوچه نسترن، پلاک ۳۲، واحد ۴

تلفن: ۰۲۱-۲۶۱۵۳۲۹۱
 پیامک: ۱۰۰۰۰۲۸۷

کلیه حقوق این اثر متعلق به «اندیشکده برهان» است و هرگونه نقل مطالب از آن صرفاً با ذکر منبع مجاز است.

فهرست

پیشگفتار	۷
مقدمه	۹
درباره‌ی این پژوهش	۱۰
پیشینه‌ی پژوهش	۱۱
بخش اول	۱۵
نگاهی به نظرات مخالفان حجاب اسلامی	۱۵
۱. حجاب شرط مسلمانی نیست.	۱۶
۲. تاریخ مصرف حجاب تمام شده است	۱۷
۳. حجاب فقط سبک زندگی مسلمانان است و اجبارش برای غیر مسلمانان درست نیست	۱۹
۴. قانون حجاب غیر قابل اجرا، ناقص و مبهم است	۲۰
۵. غیر دموکراتیک بودن قانون حجاب مقاومت مردم را برمی‌انگیزد	۲۱
۶. قانون حجاب با شرع اسلام تطابق ندارد	۲۲
۷. اجبار حجاب باعث دین‌زدگی و تنفر از اسلام می‌شود	۲۲
۸. مدل حجاب ترکیه در مقایسه با ایران بهتر است	۲۴
۹. بی‌حجابی گناه صغیره‌ای در اعتراض به گناهان کبیره‌ی مرسوم جامعه است.	۲۴
۱۰. حجاب حکمی عبادی است، نه حکومتی و اجتماعی	۲۷
۱۱. حجاب امری فردی و اختیاری است.	۲۷
۱۲. قانون حجاب با آزادی‌های فردی و حقوق بشر مغایرت دارد	۲۹
۱۳. مقابله با بدحجابی سیاسی است	۳۰
۱۴. حجاب به مثابه‌ی اهرمی برای فشار به دولت است	۳۱
۱۵. چادر لباس سیاسی و وسیله‌ی ترقی‌آفرینی زنان است	۳۱
۱۶. حجاب یک قرارداد اجتماعی قابل تجدید نظر است.	۳۲
بخش دوم	۳۳

۳۳	مدل مفهومی
۳۳	فصل اول
۳۳	نگاه سیستمی به تعالیم دینی در خصوص عفاف و حجاب
۴۰	فصل دوم
۴۰	آیا حکومت حق الزام به حجاب را دارد؟
۴۰	۱. دلایل الزام حکومت اسلامی به حجاب
۴۳	۲. عبادات و الزام حکومتی
۴۴	۳. احکام فردی و الزام حکومتی
۴۶	۴. مقید شدن احکام اجتماعی به احکام فردی
۴۶	۵. حجاب حکمی فردی یا اجتماعی؟
۴۷	۶. الزام حکومت در حوزهی خصوصی
۴۸	۷. حجاب و حکومت.
۵۱	فصل سوم
۵۱	مبانی جامعه‌شناختی پدیده‌ی بدحجابی
۵۲	نقد تحلیل‌های موجود.
۵۴	حجاب به عنوان مسئله‌ی اجتماعی
۵۷	توصیف وضعیت کنونی حجاب در ایران.
۵۹	تیین مسئله‌ی حجاب در ایران.
۵۹	الف) بُعد اجتماعی
۶۵	ب) بُعد فرهنگی
۷۴	ج) بُعد اقتصادی
۷۷	د) بُعد سیاسی
۷۸	نتیجه‌گیری
۸۲	فصل چهارم
۸۲	مسئله‌ی حجاب و پوشش از دیدگاه روان‌شناسان
۸۳	خود
۸۴	وراثت.

۸۵ محیط
۹۰ جمع‌بندی
۹۳ بخش سوم
۹۳ راهکارهای مقابله با معضل بدحجابی در کشور
۹۴ مدل شماتیک ریشه‌یابی معضل بدحجابی در کشور
۹۵ روش علمی (جنبشی علمی، فرهنگی و هنری)
۹۶ روش سلبی
۱۱۵ ضمیمه
۱۱۵ بررسی آماری چرایی و چگونگی مقابله با بدحجابی

پیشگفتار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهٰنٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِيْنًا

ای مردم! همانا برای شما از جانب پروردگارتان برهانی آمده است، و ما نوری روشنگر (قرآن) به سوی شما فرو فرستادیم. (نساء-۱۷۴)

سپاس خداوندی را که بشر را به برهان حقانیت وجود ذی جود آخرین فرستاده اش و نور روشنی بخش کلام الله مجید هدایت کرد و ملت شریف ایران را با هدیه‌ی آسمانی انقلاب اسلامی و حیات در ذیل نعمت ولایت در مسیر رشد و تعالی قرار داد.

انقلاب اسلامی، نعمت بی بدیلی بود که رهین ملت ایران شد تا مسیر تمدن سازی اسلامی و الگو شدن برای جهان بشریت را بپیماید و البته در این طریق راه ناپیموده هنوز زیاد است و نیازمند گام‌هایی استوار و خردورزانه هستیم. اندیشکده‌ی برهان که متشکل از جمعی از فرزندان انقلاب اسلامی است، کانونی است فعال در زمینه تبیین گفتمان تمدن ساز انقلاب اسلامی. تلاش این موسسه اندیشه‌محور بر این است که با تکیه بر سرمایه و استعداد معرفتی - علمی نیروهای فرهیخته جریان انقلابی و ارزشی به تبیین

گفتمان انقلاب کمک کرده، در مسیر تربیت نیروهای فکری تراز انقلاب اسلامی و یا به تعبیری «مؤمن اندیشه‌ورز جهادی» بکوشد.

این موسسه خود مسیر مطلوب خود را حرکت در چارچوب الگوی امام-امت می‌داند و بر این اساس، مبنای گفتمان‌سازی جهادگران فکری این اندیشکده بر پایه‌ی تبیین بیانات و دغدغه‌ها و مطالبات سیاسی-فرهنگی حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و تولید پژوهش‌های معرفتی و راهبردی معطوف به این مهم است. اندیشکده‌ی برهان بر آن است که در مسیر یک جهاد فکری و اعتقادی منسجم و متقن با پاسخگویی مستدل و منطقی به پرسش‌ها و مسئله‌های کنونی جامعه، گره‌گشایی از معضلات فکری و نظری و شبهه‌زدایی و تولید تحلیل و تأملات سالم و پالوده از کج‌اندیشی و انحراف، گام بردارد.

پژوهش حاضر، حاصل تلاش جمعی از پژوهشگران اندیشکده برهان است که به بررسی چالشهای ترویج عفاف حجاب در جامعه و راهکارهای آن می‌پردازد. امید است این اثر، گامی کوچک اما مؤثر در گسترش عفاف و حجاب در جامعه اسلامی ما و مورد رضایت پرچمدار هدایت بشر، حضرت ولی عصر (عج) قرار گیرد.

محمدجواد اخوان

مدیر اندیشکده برهان

مقدمه

همه ساله با فرارسیدن فصل بهار و تغییر نوع پوشش، جامعه دچار نوعی شوک جدید در مواجهه با افزایش میزان کمی و کیفی بدحجابی می‌شود. این شوک به دو دلیل است: اول اینکه روند بدحجابی به نوعی دچار افزایش تدریجی است که با گرم شدن هوا بیشتر به چشم می‌آید و ثانیاً نوع لباس‌ها هر ساله بر اساس الگوهای مشخصی عوض می‌شوند که این الگوها متأسفانه چون مطابق با فرهنگ ایرانی نیست، دائماً به سمت عریانی بیشتر می‌رود. شوک جدید همراه با تغییر فصل در میان مسئولین و اصحاب رسانه موجی از انتقاد از وضع موجود را به راه می‌اندازد و معمولاً دو نوع واکنش را در میان نهادهای مسئول به وجود می‌آورد. برخی نهادها با استدلال اینکه در این زمینه باید کار فرهنگی انجام داد، به انتشار محصولات محصلاتی مثل بنر و پوستر و در بهترین حالت ویژه‌نامه و بولتن داخلی می‌پردازند. برخی دیگر از نهادها عملاً وارد عرصه می‌شوند و به اقداماتی مانند گشت ارشاد دست می‌زنند. این اقدامات به رغم مثبت بودن آنها، به واسطه‌ی عاری بودن از مبانی نظری و استراتژی متقن، همواره نه تنها نتایج مثبت چندانی را برای جامعه حاصل نمی‌کند، بلکه گاهی اوقات نتیجه‌ی عکس می‌دهد و باعث دلزدگی

جامعه‌ی هدف نسبت به اندیشه‌ی دینی و به خصوص مقوله‌ی حجاب می‌شود. به نظر می‌رسد فقدان زیرساخت‌های نظری، دستورالعمل‌ها و راهبردهای جامع در زمینه‌ی حجاب و ترویج آن باعث شده است هر نهادی به صورت جداگانه و بر اساس سلیقه‌ی گردانندگان آن، به فعالیت در زمینه‌ی مقابله با بدحجابی پردازد و چون طرز تلقی نهادهای مختلف از صورت مسئله متفاوت است، نتیجه‌ی این تلاش‌ها نه تنها هم‌پوشانی لازم را ندارد، بلکه گاهی عملکرد یک نهاد نقطه‌ی مقابل و ناقض اقدامات نهادی دیگر است و تأثیر آن را خنثی می‌کند. با توجه به این وضع، جمع‌آوری و ایجاد اجماع در این زمینه برای رسیدن به یک سند راهبردی قابل اجرا نیازی جدی است که در این نوشتار می‌کوشیم به این مهم نائل شویم. ان شاء الله.

درباره‌ی این پژوهش

شاید اولین بار که قانونی توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی برای ترویج فرهنگ حجاب تدوین شد این انتظار می‌رفت که پس از مدتی این قانون بتواند با اجرا توسط نهادهای مختلف فرهنگی وضعیت حجاب را سروسامان دهد، اما گذشت زمان نشان داد که چنین قوانینی همواره از ابلاغ تا اجرا دچار مشکلاتی متعدد می‌شوند، لکن تصویب این قانون نقطه‌ی شروع مفاهمه‌ای شد تا گفتمانی درباره‌ی حجاب در جامعه شکل گیرد و اقداماتی از نوع فرهنگی تا انتظامی در این راستا انجام شود.

پس از تصویب این قانون و اجرای بسیار ناقص آن، نهادهای دیگری نیز نسبت به تهیه‌ی سند راهبردی در این زمینه اقدام کردند. گسترش روند بدحجابی در جامعه تا به حال پیامدهای بسیاری داشته است و حتی یکی از عواملی که باعث شد نمایندگان برای اولین بار از ظرفیت سؤال از رئیس‌جمهور استفاده کنند همین مسئله بود. به هر حال هر قدمی که صاحب‌نظران و نهادهای فرهنگی برداشته‌اند اندوخته‌ای بر اندوخته‌های آثار راهبردی و قوانین اجرایی این حوزه افزوده است.

اندیشکده‌ی برهان، هم‌زمان با آغاز فصل تابستان و تشدید فعالیت‌های انتظامی و سلبی در زمینه‌ی حجاب، در مباحثی سعی کرد به بررسی جامع مسائل مربوط به بدحجابی و گسترش فرهنگ حجاب در جامعه پردازد. «برهان» در این راستا با

صاحب‌نظران، اندیشمندان، هنرمندان و پژوهشگران مختلف به گفت‌وگو نشسته و ضمن انتشار این آثار با هدف «اطلاع‌رسانی تبیینی»، با استفاده از این مطالب و پیشینه‌ی موجود در فضای علمی کشور اعم از مقالات، کتب، رساله‌های دانشگاهی و... سعی نموده است تا کتابی به منظور جبران کاستی‌های نظری در حوزه‌ی حجاب، برای استفاده‌ی نهادهای مختلف کشور، تهیه و منتشر نماید.

در تهیه‌ی این پژوهش سعی شده است از نظر همه‌ی طیف‌های فکری در زمینه‌ی حجاب استفاده شود و شرط جامعیت، بی‌طرفی و انصاف تا حد ممکن بر اساس آرمان‌های جمهوری اسلامی رعایت گردد. در همین راستا، با بیش از ۵۰ کارشناس، متخصص و صاحب‌نظر در زمینه‌های مختلف مشورت شده و سعی شده است از پیشینه‌ی فعالیت‌های موجود و ادبیات تولیدی در این زمینه حداکثر استفاده به عمل آید. در این پژوهش، پس از ارائه‌ی مقدمه و توصیف وضع موجود و همچنین ارائه‌ی دیدگاه مخالفین درباره‌ی حجاب، مبانی نظری قرآن کریم، فقه شیعه، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی در رابطه با مقوله‌ی عفاف و حجاب مطرح می‌شود و سپس بر اساس همین مبانی نظری مدلی برای شناخت بهتر «پدیده‌ی بدحجابی» ارائه می‌گردد. آن‌گاه راهکارهایی جامع با نگاه به تمامی ظرفیت‌ها، آسیب‌ها و تهدیدات پیش روی نظام به دست می‌دهد.

پیشینه‌ی پژوهش

شورای فرهنگی-اجتماعی زنان، زیرمجموعه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی، مصوبه‌ی نسبتاً جامع و مطلوبی را در خصوص ترویج فرهنگ عفاف و حجاب در سال ۸۳ تصویب کرده که در سال ۸۴ در نامه‌ای توسط رئیس‌جمهور به برخی وزارتخانه‌ها ابلاغ شده است.

فارغ از اینکه این قانون چقدر ضمانت اجرایی داشته و به اجرا درآمده و آیا نتیجه‌بخش بوده است یا خیر، از حیث جامعیت دستورات اجرایی، قانون نسبتاً کاملی است. در این مصوبه برای بیش از ۲۶ دستگاه دولتی وظیفه مشخص شده است که چگونه در ترویج فرهنگ عفاف و حجاب مشارکت کنند. همچنین راهبردهای کلانی بر مبنای معضلات

موجود فرهنگی کشور بیان شده که تا حدودی واقع‌بینانه است، اما واقعیت این است که صرف تصویب قوانین و اجرای آن بدون وجود نهاد اجرایی هوشمند، آگاه و توانمند در اجرا نمی‌تواند راه چاره‌ی معضلات فرهنگی از قبیل بدحجابی باشد.

در این رابطه البته چند نکته قابل توجه است: اول اینکه برخی بندها کلی و مبهم و برخی ریز و جزئی هستند. علاوه بر این، بخشی از این قانون که نیروی انتظامی را خطاب قرار داده در مقام عمل با دگرذیسی‌های کارکردی همراه شده است، به طوری که موج اعتراض‌ها و سوءاستفاده‌ی دشمنان از عملکرد این نهاد را به دنبال داشته است. برای مثال، بند ۲ این سند به برخورد قانونی و محترمانه اشاره می‌کند و ناظر بر این اصل و توصیه‌ی اسلام در نهی از منکر است که ناهی منکر نباید خود را بالاتر از فرد مقابل بداند، اما در عمل بعضاً ادبیات نه چندان پسندیده‌ای به کار برده می‌شود که لجاجت نهی‌شوندگان و سوءاستفاده‌ی دشمن را به همراه دارد.

همچنین بند ۴ این سند به الزام اتحادیه‌ها جهت اجرای قوانین شرعی مربوط به حجاب اشاره دارد، اما تا به حال این موضوع به کارهای نمایشی همچون چسباندن کاغذی مبنی بر ممنوعیت ورود بدحجاب‌ها به برخی فروشگاه‌ها محدود شده است و در کمال تعجب گاهی می‌بینیم فروشندگی همین فروشگاه‌ها به لحاظ رعایت حجاب در بدترین شرایط است.

در عین حال موضوع بسیار مهم و اساسی‌تر این است که قانون فوق به عنوان دستورالعملی کلی ابلاغ شده است، از فقدان مبانی نظری رنج می‌برد و ن به ذکر یک سری دستور بسنده کرده است.

به نظر می‌رسد ابلاغ کامل و اجرای این قانون مستلزم مفاهمه‌ای مشترک بین تمام دستگاه‌های اجرایی برای رسیدن به یک درک اجماعی از موضوع حجاب و عفاف و راهکارهای تبلیغ و ترویج آن است. از طرف دیگر، این قانون بسیار شتابزده به نظر می‌رسد و در آن به نتایج و پیامدهای بندهای مختلف توجه نشده است. در واقع این قانون بیشتر از روی قوانین مشابه حوزه‌های دیگر تدوین شده است. برای مثال، در بخش مربوط به وزارت ارشاد آمده است:

«تولید سمفونی و آثار موسیقایی متناسب با موضوع عفاف و حجاب.»

در توضیح باید گفت سمفونی کنسرتی بسیار شیک است که کاربرد و مخاطب بسیار خاصی دارد. این نوع موسیقی عمدتاً بی کلام است و اگر هم همراه کلام باشد، در آن از اشعار کلاسیک استفاده می شود، اما مهم تر از همه این است که از هر هزار ایرانی شاید یک نفر علاقه به این نوع موسیقی داشته باشد و همان یک نفر هم بیشتر ترجیح می دهد آثار بزرگان موسیقی کلاسیک غرب را گوش بدهد تا آثار ایرانی را. حال این سؤال مطرح است که اجرای سمفونی چه ربطی می تواند به ترویج حجاب داشته باشد؟ به نظر می رسد، این قسمت سند از روی ابلاغیه های مشابه از جمله «ترویج مهدویت» یا «بزرگداشت سال پیامبر اعظم (ص)» گرفته برداری شده است.